

חומר העשרה

ויזנטל

מאת טום דוגאן

תרגום ועיבוד באטריס הל
בימוי ועיצוב אמיליה רות כהן

משחק יובל כהן

בתום מלחמת העולם השנייה, בשנת 1945 איש עוד לא ידע אפילו מהו המספר המדויק של קורבנות השואה, כיצד להתאבל ולהנציח את זיכרונם. מדינת ישראל עדיין לא הייתה קיימת. החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם, יום הזיכרון הממלכתי לשואה, החוק להקמת רשות זיכרון ממלכתית, כל אלו נחקקו ונוסדו רק מספר שנים לאחר הקמת המדינה בשנת 1948. בדיוק בשנים אלו ועד סוף חייו, פעל איש בודד, שמעון ויזנטל, ניצול שואה, האיש שלא שכח.

השחקן יובל כהן- צילום פלורין קאלין

חומר העשרה

היוצרים

המחזאי

טום דוגאן

טום דוגאן הוא שחקן תיאטרון, קולנוע וטלוויזיה אמריקאי, בעל שם עולמי. הוא כתב גם מספר הצגות יחיד אשר הופקו בהצלחה בצפון אמריקה, ביניהן- **ויזנטל**, בשנת 2009.

בראיונותיו הוא מספר ש"כמו רוב הילדים הצעירים קראתי ספרי קומיקס והוקסמתי מגיבוריו. כמו רוב הילדים, הגיבור הגדול ביותר שלי היה אבא שלי, פרנק דוגאן, אדם קתולי אשר ראה את עצמו כאיש מן הישוב, עבורו הגאווה היה חטא. בנעורי למדתי כי אבא שלי אכן היה גיבור אמתי אשר קיבל את גבורה על שירותו הצבאי במלחמת העולם השנייה.

כילד סיקרן אותי לדעת עוד, כך גיליתי שהיחידה של אבי שחררה את מחנה הריכוז לנגשטיין בגרמניה. הייתי נסער כשמעתי על אכזריות בלתי נתפסת לצד חסד בלתי צפוי, על עזות רוח מול מוג לב ומתשובת אבי כששאלתי אותו האם הוא שונא גרמנים - לא, הוא ענה לי, יש אנשים טובים ורעים. אני לא שופט אותם לפי קבוצת שייכות אלא לפי בחירת דרכם האישית".

על רקע דברים אלו, כאדם בוגר, נמשכתי לסיפורו של ויזנטל. שמעון ויזנטל איתר את פושעי המלחמה הנאצים והביא אותם לדין, אך הוא גם הגן על כמה קצינים גרמניים ואוסטרים. ויזנטל נלחם על זכויותיהם של היהודים קורבנות השואה אך נלחם גם על זכויותיהם של פולנים, צוענים, עדי יהוה, הומוסקסואלים ועוד... ויזנטל ניסה לעשות את הדבר הנכון, הוא חיפש צדק ולא נקמה ואני חשבת, אם אדם רגיל יכול לעשות דברים יוצאי דופן, אולי גם אנחנו יכולים".

תרגום ועיבוד

ביאטריס הל

ביאטריס הל היא בוגרת החוג לחינוך וסוציולוגיה באוניברסיטה העברית ולימודי כתיבה, משחק, אומנות המספר ויהדות. מזה 25 שנה היא משמשת בתפקידי ניהול, הפקה, כתיבה, דרמטורגיה ומשחק בתיאטרון הנפש.

"השואה בתודעה ובלב שלי מאז ומתמיד. ההצגה- **אסונות וניסים** המבוססת על חומרים אוטוביוגרפיים, מספרת על מסעו של אבי בזמן השואה. באותה עת העסיקה אותי השאלה כיצד להעביר את היסטוריה הפרטית שלנו לדורות הבאים, לבניי הצעירים, באיזה מינון, באיזה הקשר, באיזו רגישות. היום כשההצגה מציגה מעל 20 שנה בארץ ובח"ל, אני רוצה להאמין שהיא תורמת להבנת החיבור שבין השואה, השורשים והמורשת שלנו ואף השואה, המשפחה ומסע התיקון. בהמשך כתבתי את הספר- **כפי שאבי סיפר לי** - על פי זיכרונותיו של אבי, יוסף הלברטל, ז"ל. הספר שיצא לאור בהוצאת בית לוחמי הגטאות הוא נידבך נוסף בתיעוד

חומר העשרה

השואה של העם היהודי אך עבורי הוא תיעוד תולדות השואה אצל משפחתי.

במהלך השנים תרגמתי ועיבדתי הצגות נוספות העוסקות באותו הנושא, מזוויות שונות, ביניהן - **המזוודה של חנה**, הצגת השנה בפרסי אסיטג', 2010.

בכל פעם שחשבתי שזהו הפרויקט אחרון בו אני מעורבת, מופיע סיפור, איש או מחזה שמחזיר אותי למקום ההוא, מקום מאד עמוק ואינטימי, חלק בלתי ניפרד ממני. כעת זכיתי לתרגם ולעבד את המחזה **ויזנטל** מאת תום דוגאן ואני מקווה שעבודתי ראויה לאיש ודרכו. זו הייתה הזדמנות לבחון מחדש סוגיות מוסריות של מסירות נפש, צדק, סליחה וזיכרון"

בימוי ועיצוב

אמיליה רות כהן

יוצרת, בימאית, שחקנית, כותבת ומעצבת. בוגרת תואר ראשון בחוג לתולדות האומנות ותואר שני לבימוי תיאטרון, באוניברסיטת תל אביב. בין יצירותיה המקוריות: **"אדם ביש גדא"**, **"הזוג המופלא"**, **"קופת פלאים"**, **"תמונות רחובות"**. עבודות הבימוי- **"תיקון"**, **"התמונה"** זכתה בפרסים רבים בפסטיבלים בינלאומיים לפסלים חיים על עבודותיה- **"הכורסה"**, **"דון ג'ואן ואשתו"**, **"סבתא סורגת"**, **"לחופש נולדו"**.

אציין שתי בחירות שעשיתי במהלך העבודה על המחזה **ויזנטל**, האחת נוגעת לעיצוב התפאורה של ההצגה והשנייה לבניית דמותו של השחקן.

מאחר והייתה החלטה להפיק הצגה קטנה ומודולרית, חיפשתי אחר אלמנט אחד, בודד אשר ביכולתו לעורר אסוציאציות רבות ומשמעותיות ככל הניתן, הן בתחום הרגשי והן במחשבותי. החיפוש הוביל אותי לציור החמנייה הצהובה על רקע הקיר האפור. ציור החמנייה המתגלה לצופים לקראת סיום ההצגה, משמש כאל דימוי של זיכרון, אחד הנושאים המרכזיים של ההצגה, וגם כרמז לטלאי הצהוב על רקע המדים האפורים.

בבימוי ההצגה, השתדלתי למצוא מספר רב של פעולות בימתיות, פעולות המקדימות ומתארות את הנושא עליו ויזנטל ידבר בהמשך. לדוגמה יצירת "שרשת הילדים" מגזירת נייר שויזנטל מכין הרבה לפני שהוא מדבר על מיליון וחצי הילדים שנספו בשואה. פעולות אלה מחושבות כמובן ונועדו להציג את דמותו של ויזנטל כדמות "המחולל", דמות המעביר את מסריו במניפולציות תיאטרליות, ממש כשם שבמציאות חייו הוא הביא לארץ אפר ניצולים מאירופה, או כאשר בחר לערוך מסיבת עיתונאים בתא גזים.

השחקן

יובל כהן

שחקן, יוצר, במאי ומורה לאימפרוביזציה, בוגר הסטודיו למשחק בהנהלת ניסן נתיב ת"א וסדנאות לאימפרוביזציה, משחק וליצנות בארץ ובעולם.

חומר העשרה

ממקימי הרכב האימפרוביזציה "למה אלפקה", זוכה באליפות ישראל באימפרוביזציה 2012, 2013, ושחקן בתיאטרון הבימה, אורנה פורת, ותיאטרון הנפש.

בין יצירותיו המקוריות: "VELCRO SHOW", "שכנים", "דודי שמחה".

זוכה פרס השחקן- בשנת 2009 ובשנת 2012 בפסטיבל חיפה להצגות ילדים. ציון לשבח- 2005 על יצירת ההצגה VELCRO, בפסטיבל בת- ים ובפסטיבל ישראל.

מורים יקרים

תודה שבחרתם לצפות בהצגה ויזנטל עם תלמידים.

חומר רקע להצגה ודיון אחריה יכולים להעשיר את חווית הצפייה בהצגה, להרחיב את עולמם של הצופים ולעודד את מעורבותם בסביבה. יש הסבורים שההנאה בצפייה כרוכה גם בהבנת שפת התיאטרון הייחודית, מרכיביה וסימניה. כל יצירה אמנותית הנה שילוב של תוכן וצורה.

אומנות התיאטרון מכיל תוכן עם מסר או אמירה, וצורה שהרי היא הסגנון האמנותי של היצירה. בעולם התיאטרון הסגנון האומנותי פירושו: משחק, תפאורה, תלבושות, תאורה, מוסיקה ותנועה, באמצעותם התוכן והמסרים של ההצגה מרגשים את הצופה ומעוררים בו מחשבה.

היצירה התיאטרלית היא תוצאה של שיתוף פעולה בין יוצרים רבים מתחומי אמנויות שונים ולכל אחד מהם תרומה חיונית. יחד הם יוצרים את הצגת התיאטרון, כחוויה חד פעמית הנוצרת את עצמה שוב ושוב, בכל פעם מחדש, מול קהל צופים אחר, במקום אחר, בזמן אחר.

לתשומת לבכם אנו מציעים להציג לתלמידים לפני תחילת ההצגה פרטים בסיסיים עליה, כגון: שם ההצגה, הנושא הכללי, שמות היוצרים ותפקידם, ואורכה. נשמח שהמחנכים ישבו בין התלמידים ויהינו יחד מחוויית ההצגה. בתום ההצגה עודדו את התלמידים לשאול שאלות על תוכן וסגנון ההצגה, עבודת השחקן והפקת הצגת תאטרון.

שאלות לדיון לאחר הצפייה בהצגה

- האם למדת משהו חדש על שמעון ויזנטל?
- מה למדת על מורשתו?
- האם ההצגה תרמה להבנתך בנושא זיכרון השואה והנצחה?
- האם ההצגה תרמה להבנתך בהבדל בין צדק לנקמה?
- האם לדעתך יש קשר בין צדק לסליחה?
- האם לדעתך סבלם של הקורבנות פג תוקפם עם השנים?
- מהי לדעתך המשמעות של בהבאתם לדין פושעי מלחמה מן העבר?
- האם עבודתו של ויזנטל השפיעה על העולם, כיצד?
- האם לדעתך ויזנטל שונה מניצולי שואה אחרים, במה?
- האם אתה מכיר דוגמא אחרת של רצח עם?

חומר העשרה

- באילו דרכים לדעתך ניתן להילחם היום נגד גזענות / אנטישמיות ולהביא לשינוי?

השחקן

בין אמות המידה העיקריות בהערכת עבודתו של השחקן נמנות אמינותו, עקביותו, עבודת גוף (המימיקה והפנטומימה), ההומור וכמובן רגישותו.

- האם נהנית ממשחקו של השחקן?
- האם הוא הצליח לעורר הזדהות עם דמותו?
- כיצד או מתי הוא הצליח לעורר בך עניין?
- האם לדעתך חשוב ליצור דמיון פיזי בין הדמות בהצגה ובין הדמות במציאות?

התפאורה

עיצוב התפאורה, התלבושת, התאורה מעצימים את חווית ההצגה.

- האם התפאורה בהצגה, להרגשתך, תרמה לחוויית ההצגה?
- מה מאפיין את התפאורה בהצגה?
- האם לדעתך יש משמעות סמלית לציור החמנייה בתפאורה?
- מה מסמלים החפצים על הבמה עבורך ואלו אסוציאציות הם מעוררים? (המזודה, המנורה...)

פושעי מלחמה נאצים המוזכרים בהצגה

אדולף אייכמן - ויזנטל מעולם לא טען שהביא ללכידתו של אדולף אייכמן, אך טען שתיק החקירה שלו היה כפסיפס. "תריסרי אנשים תרמו את חלקם ואני מכיר את תרומתי שלי". ויזנטל סיפק את התמונות שסייעו ללכידתו של אייכמן והעביר מידע על מקום מגוריו בארגנטינה, לנשיא הקונגרס הציוני העולמי, כבר בשנת '54, אלא שבמידע זה לא נעשה שימוש.

את התמונות של אייכמן השיג ויזנטל במאמץ רב וממושך. תחילה גילה את כתובת חנות החשמל של הוריו של אייכמן, לאחר מכן הוא פשט עם משטרת גרמניה על ביתם אך ההורים השמידו כל ראיה שיכול היה לעזור באיתור בנם. בהמשך ויזנטל שלח מתנדב להתיידד עם ידידה של אייכמן וזה השיג את תמונתו המעודכנת היחידה באותה עת.

את המידע על מיקומו של אייכמן בבואנוס איירס קיבל ויזנטל לברון אוסטרי, עמית לתחביבו, איסוף בולים, שהראה לו מעטפות נשאות בולים מארגנטינה ובהן מכתב המדווח על הימצאותו של אייכמן באותה מדינה.

קרל סילברבאואר - קצין הגסטפו שעצר את אנה פרנק ומשפחתה והזים טענות של מכחישי שואה כי יומנה של אנה פרנק הוא שקרי. סילברבאואר מעולם לא טרח אף להתחבא, למרות שבספר "יומנה של אנה פרנק", שבו הופיע שמו, הפך לרב מכר. הוא המשיך לגור עד לתפיסתו בפרוורי וינה ובחקירתו הודה כי הוא זה שעצר את פרנק ומשפחתה.

חומר העשרה

פרנץ שטנגל - מפקד מחנות ההשמדה טרבלינקה וסוביבור ומפקד הניסיונות הראשונים ב-"טיהור הגזע" בטירה ליד וינה. היה אחראי על מותם של בין 400,000 לבין 700,000 יהודים. בתום המלחמה הוא התחבא בברזיל ושחררו דרש את התערבותו של רוברט קנדי. לאחר שהועמד לדין בגרמניה, נידון למאסר עולם. הוא מת מהתקף לב, מספר חודשים לאחר תחילת מאסרו.

אדוארד רושמן - הקצב מריגה. ויזנטל נתן את התיק שלו לסופר פרדריק פורסיית שכתב את רב המכר "תיק אודסה" שעובד גם לקולנוע. עם הצלחתו של הסרט, שכניו של רושמן זיהו את שמו ותמונתו והסגירו אותו. רושמן ברח מארגנטינה לפרגוואי, שם לקה בהתקף לב ומת במעצר אשפוזי.

אלויס ברונר - פושע מלחמה נאצי, יליד אוסטריה. הוא נמנה עם עובדיו של אדולף אייכמן והפך לאחד מעוזריו הבכירים. סייע בניהול הגירוש של יהודי צרפת, סלובקיה, אוסטריה ויוון למחנות ריכוז והשמדה. נחשב לאחד ממושעי המלחמה הנאצים הבכירים ביותר שלא נתפסו. בשנות ה-50 נמלט לסוריה והועסק כיועץ של הממשלה הסורית, בשם הבדוי "גאורג פישר". באותו עשור נשפט פעמיים בהיעדרו, הורשע ונידון למוות. באוגוסט 1987 הוצא נגדו צו מעצר בינלאומי של האינטרפול אך לפי עדויות של עיתונאים צרפתיים הוא מת במרתף בסוריה בשנות ה-90 לחייו.

חומרים נבחרים להעשרה

הוראת השואה והנחלת לקחיה במערכת החינוך- משרד החינוך

http://www.mevaker.gov.il/he/Reports/Report_292/c0fdf8a5-a824-47a5-bd4f-0c8437a1ee6a/part232-shoaa.pdf?AspxAutoDetectCookieSupport=1

שואת העם היהודי במלחמת העולם השנייה היא אירוע טראומטי ומכונן בהיסטוריה האנושית בכלל ובתולדות העם היהודי בפרט. השואה הפכה למרכיב מרכזי בתודעת הזהות הלאומית של היהודים בישראל ובתפוצות. היא חוליה מרכזית בחוויה הישראלית ומרכיב מהותי בעיצוב הזהות הקולקטיבית הישראלית-יהודית.

1 - בשנת 1953 חוקקה הכנסת את חוק זכרון השואה והגבורה - יד ושם, התשי"ג-1953; נקבע בו ששר החינוך ממונה על ביצועו. מכוחו הוקמה "יד ושם - רשות הזיכרון לשואה ולגבורה" (להלן -

"יד ושם"). "יד ושם" נדרשה להקים מפעלי זיכרון, לכנס, לחקור ולפרסם את כל העדויות על השואה והגבורה, להנחיל לעם את לקחיה ולטפח הווי של אחדות זיכרון לגיבוריה ולקרבתיה.

2 - במהלך השנים החלו לפעול מכונים להנצחת זכר השואה וקרבתיה שהוקמו בידי קבוצות התיישבות, ארגוני ניצולים, ארגונים של יוצאי ארצות, ערים ועיירות, רשויות מקומיות וביזמות משפחתיות.

3 - בשנת 1959 נקבע על ידי הכנסת יום התייחדות עם זכר קרבנות השואה בחוק יום הזיכרון לשואה ולגבורה, התשי"ט-1959. שם נקבע כי

חומר העשרה

מדי שנה בשנה יוקדש כ"ז בניסן להתייחדות עם זכר השואה והגבורה. אלה הדרכים שנקבעו לקיום יום הזיכרון לשואה ולגבורה: דומיה של שתי דקות בכל רחבי המדינה שבהן תשבות כל עבודה ותיפסק כל תנועה בדרכים; אזכרות, עצרות עם וטקסי התייחדות במחנות הצבא ובמוסדות החינוך; שידורים מיוחדים ברדיו לציון ייחודו של היום.

במהלך הדיון בכנסת לאישור החוק הוצגו מטרותיו: "לתת ליום השואה באופן חוקי ולדורי-דורות את הצביון שהוא ראוי לו, החל מבתי הספר ועד סגירת החנויות לזמן מסוים וסגירת בתי השעשועים... ועד תכניות הרדיו ועד אזכרות בבתי כנסיות... זוהי חובתנו הלאומית ובזה צריכה לבוא לידי ביטוי אחדותה השלמה של האומה - למסור מדור לדור את תהילתה ותפארתה של יהדות 2 אירופה הנפלאה".

4 - ב-1986 נחקק חוק איסור הכחשת השואה, התשמ"ו-1986. החוק קובע כי "המפרסם, בכתב או בעל פה, דברים המכחישים את המעשים שבוצעו בתקופת השלטון הנאצי ושהם פשעים כלפי העם היהודי או פשעים כלפי האנושות, או ממעיטים את ממדיהם, בכוונה להגן על מבצעי הפשעים הללו או להביע להם אהדה או הזדהות, דינו - מאסר חמש שנים".

בשבילי הזיכרון - תכנית חינוכית בנושא השואה-

<http://education.yadvashem.org>

ממדי השואה חרגו מכל אסון אחר שאירע עד אז בהיסטוריה האנושית. בתקופה זו קרסו ערכי מוסר בסיסיים, התערער האמון בשוויון בין בני האדם ובזכותו של כל אדם לחיים. הופר הצו הבסיסי והעתיק "לא תרצח". השואה התרחשה במרכז התרבות המערבית וחוללו אותה בני אדם לשכניהם שחיו עמם במשך מאות בשנים.

לצד השינוי שחוללה השואה במימד האוניברסאלי והמוסרי, היא השפיעה באופן דרמטי על העולם היהודי. עולם ששינה את פניו הן מבחינה דמוגרפית פשוטה, אך לא פחות מכך שאלות של זהות יהודית, קיום יהודי ואופיו הפכו להיות נוקבות ומשמעותיות.

משרד החינוך ו"יד ושם" פעלו במשותף ליצירת תכנית חינוכית ולימודית כוללת להוראת השואה בכל המגזרים ובגילאים השונים.

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Moe/Shoa/AlHa-tochnit.htm>

חובה על עמנו, שידע לעצב זיכרון ולהעבירו מדור לדור, למצוא את הדרכים לשמר את זיכרון השואה והמורשת היהודית גם בדורנו ולעשות זאת בדרכים המתאימות ולתקופה שבה אנו חיים.

ביבליוגרפיה-

שמעון ויזנטל- החמנית- על אפשרויות המחילה וגבולותיה- הוצאת אחוות האדם, 2009.

שמעון ויזנטל- הרוצחים בינינו- הוצאת לוי אפשטיין, 1968.

שמעון ויזנטל- משפט ולא נקם- הוצאת מעריב, 1991.

תום שגב- ויזנטל הביוגרפיה- הוצאת כתר, 2010.